

РІШЕННЯ

КОЛЕГІЇ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

” 08. “ 12. 20 21 р.

Протокол № 12/3-2

Про підсумки всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти»

Заслухавши й обговоривши інформацію заступника Міністра Рогової В. та доповідну записку «Про підсумки всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти» та інші аналітичні матеріали,

КОЛЕГІЯ УХВАЛЮЄ:

1. Доповідну записку «Про підсумки всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової освіти» взяти до відома.

2. Державній науковій установі «Інститут освітньої аналітики» (Лондар С.), Державній науковій установі «Інститут модернізації змісту освіти» (Баженков Є.), Національній академії педагогічних наук України (Кремень В.) спільно з директором дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України (Єресько О.) продовжити дослідження впливу нового Державного стандарту початкової освіти на управлінські й педагогічні аспекти діяльності закладів загальної середньої освіти.

3. Відділу преси та інформації (Бовтрук Н.), директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України (Єресько О.) забезпечити активну просвітницьку роботу із суспільством через публічну комунікацію на центральному та регіональному рівнях.

4. Контроль за виконанням цього рішення покласти на заступника Міністра Рогову В.

Міністр

Сергій ШКАРЛЕТ

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА

«Про підсумки всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти»

Всеукраїнський експеримент за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти» (далі – всеукраїнський експеримент) розпочато у 2017 році (наказ МОН України від 13.07.2017 № 1028) відповідно до Плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (далі - Концепція) з метою апробації й вивчення ефективності новацій, визначених Концепцією.

Всеукраїнський експеримент спрямований на розробку, наукове обґрунтування та експериментальну перевірку навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової освіти та підготовку педагогів до впровадження новацій у шкільну практику.

Всеукраїнський експеримент у 2017 році було запроваджено в 100 «пілотних» школах (у кожній області України по 4 заклади освіти). У відповідь на клопотання органів управління освітою, враховуючи цікавість і професійний інтерес педагогічних колективів до інноваційних змін, база всеукраїнського експерименту була розширена – до експерименту долучилося **ще 47 закладів освіти**. Відтак, в експерименті взяли участь **147 закладів освіти**.

Організаційну та науково-методичну підтримку експериментальних закладів освіти забезпечували Інститут модернізації змісту освіти (далі – ІМЗО) спільно з директором дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України за підтримки громадських організацій і міжнародних партнерів. Для безпосередньої взаємодії з пілотними закладами освіти у закладах післядипломної педагогічної освіти були визначені регіональні координатори проекту. Було організовано і забезпечено: роботу «Гарячої телефонної лінії» для педагогічних працівників експериментальних закладів освіти; координацію діяльності авторських колективів/видавців; науково-методичну експертизу навчальних матеріалів для учнів та навчально-методичних посібників для педагогічних працівників (гриф «Схвалено» отримали 27 комплектів навчальних посібників). Підготовлено методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в експериментальних класах. Здійснювалась організаційна підтримка всеукраїнських семінарів і конференцій

з питань експерименту, підготовка педагогічних працівників експериментальних класів в системі тренінгового навчання.

Впровадження інтегрованого тематично-проектного компетентісно орієнтованого навчання вимагало від вчителів експериментальних класів глибокого розуміння системи змісту початкової освіти за усіма освітніми галузями, визначеними Державним стандартом початкової освіти; здатності дидактично доцільного добирати види навчальної діяльності для опрацювання програмового матеріалу; здатності вибудовувати траєкторію досягнення навчальних цілей на основі реальних життєвих ситуацій. Все це актуалізувало необхідність підвищення професійної компетентності педагогів в умовах Нової української школи.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які були учасниками всеукраїнського експерименту

Українським інститутом розвитку освіти (далі – УІРО) було розроблено програму підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які були учасниками всеукраїнського експерименту за темою “Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації Державного стандарту початкової освіти”. Обсяг програми: 15 год. (0,5 кредита ЄКТС). Програма передбачала формування загальних та фахових компетентностей щодо організації освітнього процесу в 1–4 класах закладів загальної середньої освіти з урахуванням особистісно орієнтованого, інтегрованого, компетентісного, діяльнісного підходів. У вересні-жовтні 2020 р. спільно з представниками МОН, ІМЗО, УІРО, представниками видавництва та Команди підтримки реформ МОН було проведено серію вебінарів у межах курсу підвищення кваліфікації для педагогів пілотних шкіл. Загальна кількість учасників – 180 педагогів, які отримали відповідний сертифікат.

Однією із форм підвищення кваліфікації є *самоосвітня діяльність педагога*, яка потребує сучасного навчально-методичного забезпечення, що розкриває теоретичні основи інновацій Нової української школи та особливості їх впровадження в шкільну практику.

У 2019-2020 роках заклади загальної середньої освіти отримали за рахунок державного фінансування ряд навчально-методичних посібників для педагогічних працівників, що розкривають особливості інноваційного розвитку початкової школи та сучасні методики навчання певним предметам у 1-4 класах Нової української школи відповідно до типових освітніх програм, а саме:

у 2019 р. – 15 назв навчально-методичної літератури для педагогічних працівників початкових класів загальним накладом 616 125 примірників на суму 16 583,1 тис грн. (накази МОН від 17.10.2019 № 1304; від 28.11.2019 № 1494);

у 2020 р. – 22 назви навчально-методичної літератури для педагогічних працівників початкових класів загальним накладом 909 258 примірників на суму 25 284,3 тис грн. (наказ МОН від 01.11.2020 № 1371);

у 2021 р. - 19 назв (наказ МОН від 04.11.2021 № 1178, рішення Колегії від 28 жовтня 2021 р.).

Моніторинг всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти»

З метою відстеження результативності впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та своєчасного реагування на виявлені проблеми і коригування процесу протягом 2018-2021 рр. у пілотних закладах освіти здійснювалися моніторингові дослідження.

На кінець першого циклу навчання (травень-червень 2018 р) ІМЗО було проведено моніторинг ходу експерименту, проаналізовано й узагальнено звітні матеріали регіональних координаторів.

За результатами діяльності експериментальних закладів загальної середньої освіти можна зробити висновок про те, що **впровадження компетентнісно орієнтованого навчання на інтегративній основі забезпечує** умови формування і учнів функціональної грамотності, життєвих навичок, уявлень про цілісну картину світу, лідерських якостей. Середовище взаємного навчання, що відбувалося в психологічно комфортних умовах зумовило успішну соціалізацію учнів: вони мали бажання самостійно досліджувати, виконувати творчі завдання, готувати і презентувати власні роботи, повідомлення; стали більш самостійними у прийнятті власних рішень; не боялися допустити помилку, проаналізувати та виправити її. **Умовами підвищення ефективності освітнього процесу стали:**

спрямування Державного стандарту початкової освіти на організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегративній основі; запровадження в навчальних програмах 20% резервного часу, що дозволило задовольнити освітні потреби учнів;

використання інтерактивних методів навчання, технології розвитку критичного мислення, дослідницького методу навчання, ігрових методів, технології LEGO, проєктної технології, технології театральної педагогіки тощо;

забезпечення практичної зорієнтованості інтегрованого курсу «Я досліджую світ»: пропонована предметно-перетворювальна діяльність сприяє формуванню в учнів умінь планувати свої дії під час виготовлення виробів, розширює сенсорний досвід, розвиває моторику рук, координацію рухів тощо;

здійснення формувального оцінювання та формування навичок самооцінювання, що дозволило відстежувати насамперед особистісний поступ кожного учня в процесі навчання і орієнтувати його на діяльність, необхідну саме йому;

нові сучасні підручники та навчальні посібники (робочі зошити) і методичний супровід до них, які спонукали учнів до активної діяльності, сприяли ситуації успіху, формували позитивну мотивацію до навчання;

нове освітнє середовище: наявність відповідного обладнання та його зручне розміщення в навчальних осередках дало можливість і учням, і вчителю ефективно взаємодіяти під час освітнього процесу;

надання автономії вчителю, що зумовило посилення його відповідальності за результати діяльності;

зміна усталених стереотипів щодо організації освітнього процесу; реалізація основних принципів педагогіки партнерства, кооперативного навчання; залучення батьків до освітнього процесу;

збереження цінностей дитинства, демократичних цінностей: надання рівних можливостей усім учням брати участь у житті класу та школи, створення атмосфери підтримки, взаємодопомоги, рівноправності, справедливості, поваги і гідності.

Аналіз звітних матеріалів за результатами опитування педагогічних працівників експериментальних закладів освіти виявив *загальні труднощі та проблеми в реалізації пілотними школами завдань всеукраїнського експерименту*.

Важливо зазначити, що на початку експерименту освітній процес в пілотних школах здійснювався відповідно до *проєкту Державного стандарту початкової освіти і проєктів модельних навчальних програм*, (Державний стандарт початкової освіти (далі – ДСПО) затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87). Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу надходило до експериментальних закладів освіти поступово: частинами щомісячно або щотижнево. Це ускладнювало розуміння педагогами перспективи в розгортанні змістового наповнення освітнього процесу та могло призводити до порушення системності й послідовності опрацювання програмового матеріалу. Окрім того, навчальні матеріали надходили до шкіл від різних авторських колективів, які представляли різні методичні системи, що ускладнювало організацію учителями інтегрованого навчання за визначеними у модельних навчальних програмах темами. Стислість термінів на підготовку видань іноді унеможлиблювала їх якісне доопрацювання авторськими колективами за результатами експертизи. Навчальні матеріали, зокрема, з курсу «Я досліджую світ», не завжди відповідали віковим особливостям учнів. Окрім того, експериментальні заклади використовували в освітньому процесі й навчально-методичні матеріали, у тому числі модельні навчальні програми з української мови, математики, які не подавались на розгляд комісії з педагогіки і методики початкового навчання.

Площа навчальних кабінетів (50 м²) та велика наповнюваність класів (більше 30 учнів) утруднюють облаштування та функціонування необхідних осередків, переструктурування освітнього середовища (комбінування парт для різних форм роботи) та проведення групових форм роботи.

Ці фактори негативно впливали на організацію освітнього процесу в умовах реалізації експерименту. Водночас завдяки професіоналізму педагогів, керівників експериментальних закладів освіти, регіональних координаторів завдання всеукраїнського експерименту виконувались згідно з його програмою.

Під час опитування педагоги пілотних шкіл звертали увагу на: недостатню кількість навчальних годин на опанування програмового матеріалу з математики й української мови; складність в реалізації завдань вивчення інформатики в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» (через те, що навчання інформатики здійснюється вчителями інформатики а також відсутність належного матеріального забезпечення предмета); відсутність чіткого інструментарію оцінювання результатів навчання здобувачів освіти; емоційне перевантаження вчителя від постійної динамічної взаємодії з учнями.

Також аналіз звітних матеріалів свідчить про недостатню готовність вчителів до впровадження інноваційних форм роботи. У педагогів виникали труднощі пов'язані з трудомісткістю підготовки вчителів до занять, здійсненням формувального оцінювання (спостереження, рефлексія), створенням компетентнісних тестів і завдань.

Для подолання виявлених проблем та з метою удосконалення навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації всеукраїнського експерименту отримана в ході моніторингу інформація була доведена до відома авторським колективами, які врахували її під час розробки навчальних матеріалів для наступних років навчання. Також виявлені проблеми враховувались під час прийняття управлінських рішень щодо коригування освітнього процесу та підготовки відповідних нормативно-правових документів. До прикладу, за пропозиціями експериментальних закладів внесено зміни до Державного стандарту початкової освіти, згідно з якими інформатика в 3-4 класах вивчається як окремий предмет.

Дослідження навчальних досягнень здобувачів початкової освіти

З метою отримання об'єктивної інформації про навчальні досягнення випускників початкової школи, котрі були учасниками експерименту, 18 травня 2021 року ІМЗО у співпраці з Інститутом педагогіки НАПН України було проведено дослідження, в якому взяли участь учні 4-х класів експериментальних закладів (експериментальна група) й учні 4-х класів закладів освіти, які не брали участь в експерименті, і які навчалися за Державним стандартом початкової загальної освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 (контрольна група).

Дослідження проводилось у 50 закладах загальної середньої освіти (25 закладів з класами експериментальної групи і 25 закладів з класами контрольної групи) з метою порівняння здобутих результатів навчання учнями контрольної й експериментальної груп, визначення векторів подальшого впровадження реформи, коригування використовуваних методик, форм і засобів навчання у початковій школі. Дослідження передбачало виконання учнями тесту – комплексної діагностувальної роботи – протягом однієї академічної години. За результатами дослідження складено аналітичний звіт, розроблені методичні рекомендації щодо формування предметних та ключових компетентностей здобувачів початкової освіти Нової української школи.

У цілому результати дослідження засвідчили, що проблеми в опануванні навчальних програм виявлені в обох групах учасників дослідження (контрольній та експериментальній). Ці проблеми дозволили визначити напрямки оновлення змісту підвищення кваліфікації педагогічних працівників, у тому числі тематичного наповнення методичної роботи у закладах освіти та самоосвіти педагогів. Зокрема, методичного удосконалення потребують організація системної і різновекторної роботи над текстом, оволодіння учнями діалогічної взаємодії з текстом, формування звички повторно перечитувати текст для пошуку потрібної інформації; уміння доцільно обирати вид читання залежно від комунікативного завдання тощо. Посиленої уваги потребує робота з формування орфографічної грамотності учнів. Вона має бути практико-орієнтованою, значущою і зрозумілою для дитини. Аналіз виконання учнями завдань з математики актуалізував необхідність посилити увагу процесуальному опрацюванню математичних задач, що передбачає формування уміння детально аналізувати текст задачі, обґрунтовувати дії для її розв'язування тощо.

Загалом, результати дослідження навчальних досягнень учнів 4-х класів актуалізували питання удосконалення й оновлення методики початкового навчання, посилення уваги до відповідних курсів у системі вищої педагогічної освіти.

Моніторингове дослідження щодо стану реалізації НУШ у пілотних закладах освіти

Інститут освітньої аналітики спільно з фахівцями Міністерства освіти і науки України упродовж 2017-2021 рр. проводив моніторингове дослідження щодо стану реалізації НУШ у пілотних закладах освіти. На кожному етапі до його проведення долучався ряд організацій, зокрема Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», команда підтримки реформ МОН України.

Загалом було проведено сім етапів дослідження, із результатами яких можна ознайомитися на сайті ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у розділі «Результати моніторингових досліджень» (<https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/rezultati-monitoringovih-doslidzhen/>).

Зокрема ДНУ «Інститут освітньої аналітики» досліджував сприйняття вчителями інноваційних підходів, стан створення відповідного освітнього середовища, методичний і дидактичний супровід освітнього процесу; навчальне забезпечення, зміни в розвитку учнів у різних сферах, а також про зміни в середовищі вчителів, які беруть участь в експерименті; особливості співпраці учасників освітнього процесу, організації освітньої діяльності учнів, готовність вчителів до розроблення навчальних програм і методичних матеріалів; запит педагогів на методичну підтримку щодо ефективного провадження освітньої діяльності відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти; процес взаємодії з батьками; потреби пілотних закладів для подальшої організації експерименту на рівні базової школи. Основними інструментами дослідження

були опитування, анкетування педагогічних працівників, спостереження за навчальною діяльністю учнів, роботою педагогів.

У заключному етапі дослідження взяли участь 142 директори закладів загальної середньої освіти – учасників всеукраїнського експерименту, 187 учителів пілотних класів, а також 2038 батьків учнів.

За результатами опитування й анкетування переважна більшість педагогічних працівників (90%) вважає, що класні кімнати повністю забезпечені необхідними засобами навчання, створено освітнє середовище, яке повністю відповідає вимогам нового Державного стандарту початкової освіти; експериментальні класи забезпечені дидактичними і методичними матеріалами (77,9% і 75,2% відповідно).

Ключовою зміною, що відбулася в закладі освіти в контексті реалізації реформи НУШ, за відповідями 75% учителів і 68% директорів, є урізноманітнення методів та підходів до навчання учнів. Майже всі директори (99,3%) вказали, що учителі закладу освіти сприймають і застосовують нові підходи до навчання учнів, 40% учителів і 41% директорів вважають ключовою зміною НУШ - урізноманітнення підходів до оцінювання учнів.

Найбільшими надбаннями реформи НУШ, за відповідями вчителів, є те, що у стосунках «учитель – учень» став переважати підхід «співпраця», а не «домінування» (74%), запроваджено компетентнісний підхід (63%). Цієї ж думки дотримуються керівники закладів освіти (72% і 75% відповідно). Водночас лише 45% учителів і 42% директорів указали, що методичні та дидактичні розробки відповідають підходам НУШ.

Близько 70% учителів вважають, що за останні чотири роки суттєвих змін зазнала система підвищення кваліфікації. Серед позитивних змін учителі відмічають можливість вибору провайдерів послуг з підвищення кваліфікації (40%), упровадження дистанційного формату навчання (21%). Значно менше педагогів відмічають позитивні зміни, пов'язані зі змістом і наповнюваністю курсів підвищення кваліфікації: 11% педагогів зазначили, що урізноманітнилися тематика та підвищилася якість курсів; лише 12% респондентів відмітили, що зросла практична спрямованість курсів, а також, що зміни останніх років сприяють більш системному підвищенню кваліфікації.

Наразі здійснюється *узагальнення та систематизація результатів всеукраїнського експерименту в початковій школі*. Відповідно до Програми експерименту протягом квітня-травня 2022 року Інститутом модернізації змісту освіти заплановано проведення моніторингового дослідження результатів впровадження інноваційних практик Нової української школи в закладах загальної середньої освіти, які є учасниками експерименту. Підсумковий звіт про результати Всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти» буде представлено в жовтні 2022 року.

Реформа «Нова українська школа» п'ятий рік поспіль втілюється у шкільну практику, забезпечуючи інноваційні зміни усіх складників системи шкільної освіти.

Навчально-методичне забезпечення 1-4 класів Нової української школи, яке увійшло в практику діяльності закладів загальної середньої освіти з 2018 року, розроблено з урахуванням результатів його пілотування в межах всеукраїнського експерименту. Характерною ознакою нових підручників є їх діалогічність у представленні змісту (спілкування автора з учнем), що активізує навчальну діяльність, створює ситуацію для формування суб'єктності учня в освітньому процесі. У змісті більшості підручників посилено ціннісний компонент, простежується спрямованість на соціальний розвиток, розвиток емоційного інтелекту учнів. Цінним є те, що автори більше використовують у підручниках тексти сучасної дитячої літератури, достатньо добре представлена робота з медіатекстами.

Протягом 2018-2021 рр. були підготовлені інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у початковій школі на засадах Концепції НУШ. Під час розроблення інструктивно-методичних матеріалів ураховувались результати апробації інноваційних технологій і методик навчання в експериментальних закладах освіти, пропозиції педагогів-експериментаторів.

Окреслені у Концепції «Нова українська школа», у державних стандартах освіти орієнтири її модернізації зумовили **технологічні зміни освітнього процесу**, у тому числі й переосмислення філософії оцінювання результатів навчання, що знайшло своє відображення в Методичних рекомендаціях щодо оцінювання результатів навчання учнів 1 – 4 класів закладів загальної середньої освіти (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 813)

Окремим напрямком реалізації концептуальних засад реформи загальної середньої освіти є **створення освітнього простору**, сприятливого для повноцінного особистісного розвитку, адаптації дітей до шкільного життя, подальшого успішного навчання й оволодіння ключовими предметними і життєвими компетентностями є однією із основних вимог Нової української школи.

У 2018-2020 роках на закупівлю засобів навчання та обладнання загального і навчального призначення для початкових класів НУШ надавалися субвенції із державних бюджетів місцевим бюджетам обсягом 3 008 780 тис. грн.

Упродовж 2018-2020 років з різних джерел фінансування було придбано 19 756 053 одиниці засобів навчання та обладнання, а саме:

- комп'ютерне/цифрове обладнання (з урахуванням програмного забезпечення) – 176 771 од.;
- шкільні меблі – 1 688 885 комп.;

- обладнання загального призначення (дошки класні / фліпчарти / фізкультурне обладнання / музичні інструменти тощо) – 75 755 од./компл.;
- дидактичні матеріали (поштучні, в наборах і комплектах) – 2 624 642 од.

Аналіз у розрізі регіонів засвідчує, що у 2020 році всі фактично відкриті 1-і класи початкової школи були забезпечені дидактичними матеріалами та іншими засобами навчання й обладнанням (без урахування комп'ютерного і цифрового). Середній кількісний показник такого забезпечення по Україні склав 35 од./наборів/комплектів на кожний кабінет. Найвищий середній показник зафіксовано у м. Києві (145), найнижчі – у Київській (11) та Чернівецькій (13) областях.

Освітня реформа «Нова українська школа» продовжується. У 2020 році затверджено новий Державний стандарт базової середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898). Для ефективної організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в контексті реалізації ідей і вимог Державного стандарту базової середньої освіти МОН було розроблено і затверджено Типову освітню програму для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 19 лютого 2021 року № 235).

Відповідно до переліку назв навчальних предметів та інтегрованих курсів, затверджених у Типовій освітній програмі було організовано розроблення модельних навчальних програм. Наразі 82 модельним навчальним програмам надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 серпня 2021 року № 898, наказу Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2021 року №1031)). Вищезазначена кількість модельних навчальних програм не є остаточною, оскільки авторські колективи і в подальшому можуть розробляти такі програми для впровадження нового змісту базової середньої освіти в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

Задля ефективного упровадження Державного стандарту базової середньої освіти Міністерством освіти і науки України **упроваджується інноваційний освітній проєкт всеукраїнського рівня** за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 02 квітня 2021 р. № 406) (далі – Проєкт), відповідно до завдань якого у 144 заклади загальної середньої освіти упроваджують новий зміст освіти на засадах концепції «Нова українська школа».

Перші роки експериментальної роботи з пілотування Державного стандарту початкової освіти засвідчили **важливість своєчасної підготовки навчально-методичного забезпечення**. Це було враховано під час пілотування Державного стандарту базової середньої освіти у 5-х класах. Інститут модернізації змісту освіти забезпечив координаційну діяльність між учасниками інноваційно-освітнього проєкту і авторськими колективами (видавництвами),

зокрема, у питаннях організації розроблення, проведення експертизи, грифування навчально-методичних матеріалів і забезпечення закладів освіти ними. На початку реалізації Проєкту було організовано розроблення навчальних матеріалів для пілотних закладів освіти. До цієї роботи долучились авторські колективи більшості модельних навчальних програм. Наразі експертними комісіями схвалено для використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти понад 60 назв навчальних матеріалів, навчальних посібників, робочих зошитів, зошитів – посібників, методичних матеріалів тощо, які учасники Проєкту використовують в освітньому процесі. Зазначені навчальні матеріали в електронному або друкованому варіанті надходять у заклади загальної середньої освіти відповідно до здійсненого ними вибору модельних навчальних програм.

Міністерством спільно з Інститутом модернізації змісту освіти розроблено новий Порядок конкурсного відбору підручників (крім електронних) та посібників для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників (затверджений наказом МОН від 21 вересня 2021 року № 1001), згідно з яким планується відбір новостворених підручників для 5 класу закладів загальної середньої освіти.

Наступним етапом реалізації реформи є підготовка до масового упровадження Державного стандарту базової середньої освіти з вересня 2022/2023 навчального року.

Просимо колегію ухвалити запропонований проєкт рішення колегії.

Генеральний директор
директорату дошкільної, шкільної,
позашкільної та інклюзивної освіти

Олег ГРИШКО

Додатки:

1. Про державний стандарт початкової освіти, типові освітні програми, організаційний супровід підготовки і видання підручників для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти. – на 6 ст.
2. Про організаційний-методичний супровід освітнього процесу та систему оцінювання результатів навчання здобувачів початкової освіти. – на 2 ст.
3. Про забезпечення наступності освітньої реформи «Нова українська школа» та інноваційно-освітній проєкт всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти». – на 2 ст.

**Про державний стандарт початкової освіти, типові освітні програми,
організаційний супровід підготовки і видання підручників для 1-4 класів
закладів загальної середньої освіти**

Впровадження інноваційних практик, апробованих у межах всеукраїнського експерименту, у закладах загальної середньої освіти, що розпочалося з 2018/2019 навчального року і відбувалося одночасно із «пілотуванням» нового Державного стандарту початкової освіти.

Визначена концепцією Нової української школи модернізація системи загальної середньої освіти відкрила можливості для створення такого освітнього простору, в якому б в умовах психологічної комфортності зростали самодостатні, освічені, підприємливі, активні громадяни, готові критично оцінювати життєві ситуації, ставити перед собою певні цілі, самостійно приймати відповідальні рішення на основі прогнозу їх можливих наслідків. Пріоритетним у реалізації концептуальних засад реформи стало впровадження компетентнісного підходу в освітній процес. Цей напрям розвитку шкільної освіти унормований у Державному стандарті початкової освіти.

Відповідно по *Плану заходів з реалізації концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»* проєкт Державного стандарту початкової освіти був розроблений у 2017 році та після консультацій з громадськістю затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87, зі змінами. Державний стандарт початкової освіти реалізує норму Закону України «Про освіту», якою передбачено два цикли здобуття початкової освіти, чим забезпечуються передумови для врахування вікових особливостей учнів 1-2 та 3-4 класів у застосуванні діяльнісного підходу на інтегративній основі з переважанням ігрових методів у I циклі навчання та інтегративно-предметній основі у II циклі навчання.

Державний стандарт визначив мету та загальні й обов'язкові очікувані результати навчання для обох циклів початкової освіти за дев'ятьма освітніми галузями. Компетентнісна основа навчання, що реалізується через впровадження діяльнісного підходу, зумовила розкриття змісту освіти через опис загальних та обов'язкових результатів навчання як відправних точок для визначення змісту освітніх галузей. Описані в діях здобувачів освіти результати навчання для педагогічних колективів стали орієнтирами модернізації освітніх технологій, що передбачають впровадження проблемно-пошукових, дослідницьких методів навчання і забезпечують підґрунтя для формування навичок самонавчання.

Документом передбачено формування в учнів цілісної картини світу через реалізацію інтегративного підходу в освітньому процесі, що забезпечується його новим змістовим наповненням. Унормоване у документі практико орієнтоване навчання відкриває можливості набуття саме тих компетентностей, що необхідні

для успішної самореалізації особистості в суспільстві: готовність комунікувати, конструктивно співпрацювати, самостійно й у команді досягати певних цілей.

Для реалізації Державного стандарту початкової освіти закладам освіти запропоновані дві типові освітні програми, які можуть слугувати основою для формування Освітньої програми закладу освіти. Типові освітні програми розроблені двома авторськими колективами і відрізняються комбінацією освітніх галузей в інтегрованих курсах та способах конкретизації програмового змісту відповідно до визначених очікуваних результатів. У типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Я. Савченко зміст розкрито у відповідності до поданих очікуваних результатів для кожного предмета і кожного класу окремо. У типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом Р. Б. Шияна, пропонується зміст подається відокремлено від очікуваних результатів для кожної змістової лінії освітніх галузей для кожного циклу навчання та визначено програмовий зміст для циклів навчання.

Наявність двох програм забезпечує можливість вибору закладами освіти траєкторії своєї освітньої діяльності залежно від запитів учнів, кадрового потенціалу, матеріально-технічної бази, спеціалізації закладу освіти тощо. Окрім того, відповідно до законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» заклади освіти мають право працювати за власними освітніми програмами чи освітніми програмами, розробленими іншими інституціями, що мають право на здійснення освітньої діяльності.

Можливість обирати чи розробляти самостійно освітню програму, обирати її навчальне забезпечення дозволяє закладам освіти реалізувати власну академічну автономію, що очікувано має актуалізувати вияв педагогічної творчості, застосування ефективних методик, що добираються з урахуванням навчального потенціалу здобувачів освіти. Загалом зазначені чинники мають зумовити підвищення якості освіти, що є пріоритетним завданням реформи.

На виконання завдань реформування загальної середньої освіти й реалізацію Державного стандарту початкової освіти було спрямовано й **оновлення її змістового наповнення**. Починаючи з 2018 року ІМЗО проведено чотири конкурсних відбори проектів підручників для 1, 2, 3 та 4 класів закладів загальної середньої освіти, які видані за кошти державного бюджету.

Задля того, щоб заклади освіти отримали якісно новий, сучасний підручник ІМЗО була проведена величезна організаційна й координаційна робота. Для потенційних авторів та авторських колективів були підготовлені методичні рекомендації щодо підготовки сучасних підручників. У рекомендаціях було зазначено, що оновлення змісту й методик навчання молодших школярів та перехід української школи до реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі передбачає його переорієнтацію на результат освіти в діяльнісному вимірі, зміщення акценту з накопичування знань, умінь і навичок на формування й розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід навчальної діяльності для вирішення конкретних життєвих проблем. Для потенційних авторів були проведені тематичні семінари,

тренінги. Очікувалось, що окреслені орієнтири осучаснення освітнього процесу знайдуть своє відображення в підручниках.

З метою забезпечення об'єктивного і якісного експертного оцінювання електронних версій підручників ІМЗО були розроблені і затверджені **інструктивно-методичні матеріали для проведення експертами науково-методичної, психолого-педагогічної, дизайнерської експертизи електронних версій підручників** (схвалені вченою радою ІМЗО (протокол №2 від 28.02.2018), затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 31.10.2018 № 1183), **інструктивно-методичні матеріали для експертів щодо здійснення антидискримінаційної експертизи** (рекомендовані до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України (протокол №1 від 22.01.2018) та схвалені вченою радою ДНУ «ІМЗО» (протокол №1 від 25.01.2018)).

З метою підготовки експертів до експертування електронних версій підручників здійснювалось **навчання**. У межах підготовки до проведення конкурсних відборів підручників для 1, 2 класів були проведені тренінги за підтримки Команди реформ відповідно до програми «Навчаємось разом».

Для підготовки фахівців до експертування електронних версій підручників для 3, 4 класів ІМЗО була розроблена цілісна система навчання. Так, відповідно до *Порядку конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників*, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 17 липня 2019 року №1002, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 12 серпня 2019 року за № 902/33873 з метою організованого проведення конкурсних відборів підручників та підвищення якості їх експертної оцінки у 2020 році було проведено навчання потенційних експертів електронних версій підручників для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників. Для проведення навчання були розроблені й затверджені *Програма підготовки експертів для здійснення експертизи електронних версій підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників та Критерії вступного оцінювання знань, умінь та навичок осіб, які виявили бажання бути експертами підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників* (наказ ІМЗО від 22.09.2020 №59). Зміст програми містив особливості здійснення науково-методичної, психолого-педагогічної та дизайнерської експертизи.

Для участі у програмі навчання потенційні експерти навчальної літератури проходили вступне оцінювання, онлайн-навчання, самостійно опрацьовували рекомендовану літературу з питань підручникотворення та після успішного складання випускного тесту були включені до складу експертів, серед яких шляхом жеребкування комісія визначала фахівців для здійснення експертизи електронної версії певного підручника.

Важливим позитивним зрушенням у забезпеченні закладів освіти підручниками було надання закладам освіти можливості обирати підручник. Це дозволило педагогічним колективам замовити навчальні книги з такими методичними системами, які є найбільш близькими до їх бачення щодо

організації освітнього процесу, його методичного і змістового наповнення, та враховують регіональні особливості й потреби. Така можливість стала реальним кроком реалізації автономії закладу освіти.

Отже, замовлення і вибір підручників здійснювалися безпосередньо закладами освіти, прогнозовану кількість учнів та потребу в підручниках визначали не органи управління освітою, а заклади освіти.

Задля реалізації можливості закладів освіти обирати підручники та з метою прискорення видання підручників з використанням модуля прозорого вибору підручників на базі інформаційно-телекомунікаційної системи «Державна інформаційна система освіти» було розроблено нове програмне забезпечення - це модулі вибору та замовлення підручників, а також розподілу та доставки підручників, що дозволило скоротити строки замовлення нових підручників закладами освіти, контролювати їх доставку не тільки до обласних книжкових баз, а в першу чергу до ЗЗСО.

Загалом на сьогодні заклади загальної середньої освіти на 100% забезпечені підручниками для 1-4 класів Нової української школи. Зокрема, у межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на 2018 рік, видано та доставлено до закладів освіти:

підручників для 1 класу Нової української школи з навчанням українською мовою (у т. ч. з аудіосупроводом) - 81 назва загальним накладом 3 780 298 примірників на суму 134 035,9 тис. грн.;

підручників для 1 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти Нової української школи (у т. ч. з аудіосупроводом) - 14 назв загальним накладом 14747 примірників на суму 3 353,6 тис. грн.

З метою імплементації статті 7 Закону України «Про освіту» у 2018 році здійснено за кошти державного бюджету видання підручників для ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин.

Для учнів 1 класу Нової української школи видані і доставлені до ЗЗСО оригінальні підручники – буквар у 2-х частинах молдовською, польською, російською, румунською, угорською мовами та українська мова у 2-х частинах з аудіосупроводом, всі інші навчальні предмети та інтегровані курси в перекладі мовами національних меншин (математика, мистецтво та інтегрований курс у 2-х частинах). Загальний наклад підручників для 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин складає 188 417 примірників з 35 назв на суму 11495,5 тис. грн.

За кошти державного бюджету видано також навчальні посібники серії «Шкільна бібліотека» – це хрестоматії художніх творів сучасних дитячих авторів, які вивчаються на уроках читання у початковій школі. У 2018 році з метою забезпечення всіх учнів початкових класів сучасними художніми текстами здійснено видання хрестоматій для учнів 1, 2 класів накладом 574 942 примірники та для учнів 3, 4 класів накладом 530 851 примірник на суму 28 744,6 тис. грн.

У 2019 році проведено тендерні процедури на видання підручників для 2 класу Нової української школи з навчанням українською мовою (у т. ч. з

аудіосупроводом) – 79 назв загальним накладом 3 672 309 примірників на суму 142 682,6 тис. грн.;

39 назв оригінальних та в перекладі мовами національних меншин підручників для 2 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин загальним накладом 183 877 примірників на суму 13 713,4 тис. грн.;

передбачено видання підручників для 2 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти Нової української школи (у т. ч. з аудіосупроводом) загальним накладом 44 176 примірників на суму 7 250,3 тис. грн.

У 2020 році для учнів та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою та мовами національних меншин видано та доставлено:

129 назв підручників для 3 класу Нової української школи загальним накладом 4 481 185 примірників на суму 195 206,2 тис. грн.;

Надруковано 41 назва підручників для осіб з особливими освітніми потребами (в тому числі підручники і посібники шрифтом Брайля для 3 класу) загальним накладом 118 471 примірник на суму 23 452,8 тис. грн.

У 2021 році для учнів та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою та мовами національних меншин видано та доставлено:

140 назв підручників для 4 класу Нової української школи загальним накладом 4 878 458 примірників на суму 253 459,9 тис. грн.;

Надруковано 40 назв підручників для осіб з особливими освітніми потребами (в тому числі підручники і посібники шрифтом Брайля для 4 класу) загальним накладом 139 562 примірник на суму 41 022,0 тис. грн.

Загалом заклади освіти отримали якісно оновлені підручники для 1-4 класів. Їх змістове наповнення зорієнтовано на реалізацію компетентнісного навчання через вміщення компетентнісно орієнтованих завдань, передбачення різних видів активної навчальної діяльності. Показниками якісних змін підручників стали посилення мотиваційної функції підручника через збільшення частки практико-орієнтованих, дослідницьких завдань, спрямованість навчальних матеріалів на інтеракцію в освітньому процесі, реалізацію засад педагогіки партнерства. У цілому система завдань у підручниках сприяє оволодінню способами дій, що є важливою передумовою формування ключової компетентності навчання упродовж життя. Зокрема, у більшості нових підручників системно представлені завдання для самоконтролю, що суттєво вирізняє їх від підручників попередніх років.

У змісті більшості підручників посилено ціннісний компонент, простежується спрямованість на соціальний розвиток, розвиток емоційного інтелекту учнів. Цінним є те, що автори більше використовують у підручниках тексти сучасної дитячої літератури, достатньо добре представлена робота з медіатекстами. Характерною ознакою нових підручників є їх діалогічність у представленні змісту (спілкування автора з учнем), що активізує навчальну діяльність, створює ситуацію для формування суб'єктності учня в освітньому процесі.

Водночас поряд з позитивною оцінкою змістового наповнення підручників зауважимо, що проведений аналіз дозволяє виокремити певні напрямки їх удосконалення в перспективі розроблення видань у майбутньому. Зокрема, не в усіх підручниках дотримана логічна послідовність у розгортанні поняттєвого поля так, щоб кожне нове поняття опрацьовувалось на основі відомих учням поняттях. Мають місце випадки некоректного використання текстового матеріалу, пропонованого для дослідження того чи іншого поняття/явища. Не завжди обґрунтованою є методична доцільність пропедевтичного матеріалу тощо.

У цілому, підручники для 1-4 класів НУШ відкривають можливості учневі досліджувати й опановувати програмовий матеріал, спонукають до застосування набутого навчального досвіду у спеціально створених умовах і в повсякденному житті. А вчителів через пропоновану методичну систему спрямовують на пошук ефективних прийомів роботи, стратегій навчання, які дозволяють взаємодіяти учасникам освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства.

Про організаційний-методичний супровід освітнього процесу та систему оцінювання результатів навчання здобувачів початкової освіти

Протягом років реформи директорат дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України, ІМЗО здійснювали організаційно-методичний супровід впровадження інноваційних методик і технологій навчання, які реалізують компетентісно орієнтоване навчання й сприяють підвищенню якості освіти. Під час розроблення інструктивно-методичних матеріалів ураховувались результати апробації інноваційних технологій і методик навчання в експериментальних закладах освіти, пропозиції педагогів-експериментаторів. Протягом 2018-2021 рр. були підготовлені інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу.

Окреслені у Концепції «Нова українська школа», у державних стандартах освіти орієнтири її модернізації зумовили технологічні зміни освітнього процесу, у тому числі й переосмислення філософії оцінювання результатів навчання. Задля впровадження формульованого і підсумкового оцінювання в початковій школі МОН були видані відповідні методичні рекомендації для кожного класу окремо (накази Міністерства освіти і науки України від 20.08.2018 №924; від 27.08.2019 №1154; від 16.09.2020 №1146). Питання оцінювання опрацьовували в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Водночас відгуки і запити вчителів, результати онлайн-опитування, реакції в соціальних мережах свідчили про недосконалість пропонованих інструкцій, трудомісткість і часозатратність фіксації результатів оцінювання тощо. За результатами опитувань педагогів було прийнято рішення про оновлення методичних рекомендацій.

На сьогодні ІМЗО за підтримки Інституту педагогіки НАПН України розроблені Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти та примірні зразки свідоцтва досягнень учня/учениці 1(2) класу і свідоцтва досягнень учня/учениці 3(4) класу. Зазначені методичні рекомендації затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 813 і впроваджені в освітню практику з 1 вересня 2021 року.

Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти стали результатом величезної кропіткої аналітичної роботи, що передбачала не тільки вивчення літературних джерел з питань оцінювання, досвіду застосування формульованого оцінювання, а й проведення консультацій, опитувань, онлайн-зустрічей тощо.

У документі враховані результати опитування близько 10 тис. освітян, що відбулося у січні 2021 року. Зокрема 66% респондентів позитивно оцінюють впровадження формульованого оцінювання, стверджуючи, що воно дозволяє

вчителю вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію учня, підвищує мотивацію навчання, забезпечує активність учнів в освітньому процесі.

Орієнтовна рамка оцінювання результатів навчання пройшла обговорення в усіх закладах післядипломної педагогічної освіти. У її остаточному варіанті враховані зауваження, рекомендації фахівців початкової освіти. Так само колегіально відпрацьований зміст Свідоств досягнень учнів.

Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти можуть бути використаними закладами загальної середньої освіти в практичній діяльності цілісно, а також можуть слугувати основою для розроблення закладом загальної середньої освіти власної системи оцінювання результатів навчання учня/учениці.

У документі запропоновані такі інноваційні зміни:

1. Спрямованість оцінювання на створення сприятливих умов для розвитку талантів і здібностей кожного учня/учениці, формування у нього/неї компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей та потреб, а також визначення ступеня якості освітнього процесу та шляхів підвищення його ефективності.

2. Рівноправна взаємодія учасників освітнього процесу під час оцінювання, що забезпечує формування суб'єктної позиції учня/учениці через активне залучення його/її до самооцінювання/ взаємооцінювання і прийняття рішень щодо подальшої навчальної діяльності.

3. Пріоритетність формувальної та діагностувальної функцій оцінювання; впровадження формувального і підсумкового оцінювання, особливості яких конкретизовано практичними порадами.

4. Об'єктами оцінювання визначено результати навчальної діяльності та процес їх досягнення з урахуванням активності, старанності, самостійності тощо, що дозволяє вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію учня.

5. Використання вербальної оцінки результатів навчання, яка, окрім оцінювального судження про досягнення може ще називати рівень результату навчання.

Загалом запропонована система оцінювання передбачає відкриття учню/учениці перспектив постійного розвитку відповідно до власних можливостей щодо опанування навчальним досвідом, що є суголосним з концептуальними засадами Нової української школи.

Для сприйняття нововведень учнівською, батьківською, громадською спільнотами педагогічний працівник має супроводжувати впровадження змін роз'яснювальною роботою. А задля цього він сам має глибоко розуміти сутність інновацій, бачити їх прогресивність і втілювати у життя так, щоб не було підміни понять, не виникало некоректних асоціацій з минулим досвідом. Учитель має бути провідником пропонуванних змін і до цього його потрібно готувати.

варіанти надходять у заклади загальної середньої освіти відповідно до здійсненого ними вибору модельних навчальних програм.

МОН спільно з Інститутом модернізації змісту освіти розроблено новий *Порядок конкурсного відбору підручників (крім електронних) та посібників для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників (затвердженого наказом МОН від 21 вересня 2021 року № 1001)*, згідно з яким планується відбір новостворених підручників для 5 класу закладів загальної середньої освіти.

Наступним етапом реалізації реформи є підготовка до масового упровадження Державного стандарту базової середньої освіти з вересня 2022/2023 навчального року.